

ÜMMÜ SELEME (ö. 62/681) ÖRNEKLİĞİNDE ERKEN DÖNEM İSLAM TARİHİNDE KADIN VE HİCRET OLGUSU

*Kadir ERBİL**

*Ahmet GÜLÜMSER***

Giriş

Hicret, tarihin hiçbir devrinde kolaylıkla gerçekleşen bir vakıa değildir. İçerisinde az veya çok meşakkat barındırır. Günümüzle kıyas edildiğinde ise, erken dönem İslam tarihinde bu olgunun çok daha zor olması yadsınamaz. Zira yolculuğun zorluğu bir yana, yolların emniyeti, hassaten tek başına hicret edenler için büyük bir problem teşkil eder. Aynı zamanda hicret edilen yere uyum sağlamak hususu da üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur.

Erken dönem İslam tarihinde bir kadın için hicretin denli zor ve meşakkatli olduğunu müşahede etmekteyiz. Zira yol emniyeti bir tarafa, gerçekleştirilen hicret için büyük bir irade gücüne de sahip olmak gerekir. Ümmü Seleme bu iradeyi gösterip, Allah yolunda sebat ederek her daim İs-

* Dr. Öğr. Üyesi Kadir ERBİL, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-2530-4396.

** Arş. Gör. Ahmet GÜLÜMSER, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-0912-2488.

lam'a kendisini hâdim kılmıştır. Bunu Hudeybiye'deki vakıada görebiliriz. Aynı zamanda kendisini fitne dönemindeki olaylardan da esirgemesi takdire şayandır.

Ümmü Seleme, erken dönem İslam tarihinde gerçekleştirmiş olduğu iki farklı hicretle, zekâsıyla, ahlakıyla, ilmiyle, feraseti ve olgunluğuyla gerek Hz. Peygamber hayattayken gerekse de onun vefatından sonraki yaşamında yaşadığı toplumda büyük bir takdir ve saygı görmüştür. Kendisi her ne kadar zor zamanlardan geçse de İslam'ı tebliğ yolundaki imtihanını en güzel şekilde vermeyi başarabilmiştir.

1. Ümmü Seleme'nin Doğumu ve Soyu

Ümmü Seleme Hz. Peygamber (s)'in eşlerinden ve müminlerin annelerinden biridir.¹ Kureyş kabilesinin siyasi ve ekonomik yönünden en itibarlı ve kalabalık kollarından biri olan Mahzûmoğulları'na mensuptur. Soyu Mürre'de Hz. Peygamber (s)'in soyu ile birleşir. Babasının adı Huzeyfe'dir. Künyesi; Ebî Ümeyye b. el-Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Babası Huzeyfe'nin lakabı Ebû Ümeyye'dir Huzeyfe'nin adı; Ebû Ümeyye b. Muğîre b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzum b. Yakza b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib el-Kureyşî² olup Kureyş'in en cömertlerinden olduğu ve beraber yolculuk yaptığı kişilerin yiyeceklerini karşıladığı için "Zâdü'r-râkib/rekb"³ unvanıyla tanınmaktadır.⁴ Ümmü Seleme'nin asıl adı Hind bint

1 İzzeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî İbn Esîr, *Üstü'l-gâbe fî marifeti's-sahâbe* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 1/142.

2 Abdülkerim b. Mahmud İbni Mansur et-Temimi Sem'âni, *el-Ensâb*, thk. Abdullah Ömer Barûdî (Beyrut: Dâru'l-Cinan, 1988), 5/225.

3 Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), I/263.

4 Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Abdilberr el-Kurtubî en-Nemerî, *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb* (Amman: Dâru'l-İlâm, 2002), 1/622; Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed

Ebu Ümeyye olmasına rağmen⁵ on büyük oğluna nispet edilecek "Seleme'nin annesi" manasında Ümmü Seleme künyesiyle tanınmıştır. Ümmü Seleme'nin annesinin adı Atıka bint Âmir b. Rebîa b. Mâlik b. Huzeyme b. Alkame b. Firâs el-Kenânî'dir.⁶ Kureyş kabilesinin lideri olan Abdulmuttalib'in ölümü üzerine Harb b. Ümeyye kabile lideri olmuş, onun da ölümünden sonra Velîd b. Muğîre yönetime geçmiş ve böylece Kureyş'in idaresi Mazhûmoğulları'na intikal etmiştir. Mazhûmoğulları, İslam'dan önce Kureyş ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması, süvari komutanlığı ve Ficâr savaşlarında Kureyş'in komutanlığı gibi görevleri yerine getirmiştir. Mazhûmoğulları, politika-daki pratik zekâları ve çalışkanlıklarıyla Mekke toplumunda ön plana çıkmış, bu kabilenin adı bazen de Kureyş'in yerine kullanılmıştır. Kâbe'nin tamiri sırasında Rüknuhacer ile Rüknu-

Muavvez (Beyrut: Dâru'l-Kütübi-İlmiyye, 1995), 4/458; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Beyrut: Dâru Suveydân, t.y.), 11/539.

- 5 Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zührî İbn Sa'd, *Kitâbu tabakatü'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü Hancı, 2001), 10/85. Zübeyrî, Ebu Abdillâh b. Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab, *Kitâbu nesebu Kureyş*, thk. Elefi Berûfensâl (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1707), 337-338; Yasin el-Hatib el-Umerî b. Hayrullah el-Hatib el-Umerî, el-Mevsilî, *er-Ravdatü'l-feyha fî tevârihi'n-nisâ*, thk. Recâ Mahmud es-Semerrâî (Bağdat: Dâru'l-Cumhuriyet, 1966), 121; Muhammed b. Hasan el-A'lemî el-Hâirî, *Terâcimu 'Âlemi'n-nisâ* (Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi'l-Matbûât, 1987), 1/272.
- 6 Ebu Amr eş-Şeybânî Halife b. Hayyât, *Kitâbu't-tabakât*, thk. Süheyl Zekkâr (Dimeşk: Vizâretü's-Sekâfe, 1966), 867; Ebu Ca'fer Muhammed b. Habîb, *el-Muhabber*, thk. İlze Lichtenstadter (Haydarâbad: Cemiyetü Dâireti'l-Maarif'l-Osmâniyye, 1942), 83; Muhammed İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 8/69; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1966), 2/67; Ebu Mansur Abdurrahman b. Asâkir, *Kitâbu'l-erbaîn fî menâkib-i Ümmühâtî'l-Mü'minîn*, thk. Muhammed Ahmed Abdula-ziz (Kahire: Mektebetü't-Türâsî'l-İslâmî, 1990), 63.

yemânî arasındaki kısmın inşasını Teymoğullarıyla birlikte yapmışlardır.⁷ Mahzûmoğulları Mekke'de hem nüfuz sahibi hem de her işte ön planda olmaya çalışmıştır. Kureyş kabilesi içerisindeki nüfuzlarını zaman zaman Hz. Peygamber (s)'e karşı da kullanmak istemişler ve nüfuzlarına güvenerek ondan ayrıcalık istemişlerdir.⁸ Mahzûmoğulları'nın İslam'a karşı tutumlarını da bu ölçüde değerlendirmek gerekir. Onlar, İslamî tebliğin ilk dönemlerinden itibaren Mekke'deki nüfuz ve itibarlarının kaybetme korkusuyla İslam'a karşı çok sert bir tutum takınmışlardır. İslam'a karşı düşmanlıkta ileri giden Mahzûmoğulları'ndan İslam'a girenler de olmuştur. İslam'ın ilk döneminde Mekke'deki evini tebliğ faaliyetleri için Hz. Peygamber (s)'e tahsis eden Erkam b. Ebu'l-Erkam Mahzûmoğulları'na mensuptur.⁹

2. Ümmü Seleme'nin Hayatı

İslam'dan önce Arap toplumunda kayıt geleneği bulunmadığı için o dönemde doğan kişilerin doğum tarihini tespit etmek çok zordur. Bu sebeple İslam'dan önce yaşayan kişilerin doğum tarihleri, ölüm tarihlerinden hareketle hesaplanabilmektedir. Ümmü Seleme'nin kaynaklarda 84 yaşında vefat ettiği zikredilmektedir.¹⁰ Vefat tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Vefat tarihi 59/679 kabul edilirse,

⁷ Mehmet Ali Kappar, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/402.

⁸ Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Âdil Mürşid (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlimiyye, 2013), 21/468.

⁹ Nihal Şahin Utku, *Hz. Ümmü Seleme* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023), 27, 29.

¹⁰ Cemaleddin Ebu'l-Ferec İbn Cevzi, *Sıfatü's-Safoe*, thk. Hâlid Mustafa Tartûsî (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 2012), 2/42; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/424; Ömer Rıza Kehhâle, *A'lâmu'n-nisâ fi âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî* (Dimeşk: Matbaatü'l-Haşimiyye, 1959), 5/227.

doğum tarihinin nübüvvetten 15 yıl önce 595, 596 veya 597 olduğu anlaşılmaktadır.¹¹

Cahiliye dönemi Arap toplumundaki sosyo-kültürel hayatın tanınması, Ümmü Seleme'nin çocukluk, gençlik yıllarında ailesi, yetiştiği çevre toplumdaki konumu hakkında az da olsa bilgi sahibi olmamızı sağlayacak ipuçları sunması bakımından önem arz etmektedir.

İslam'dan önceki Arap toplumunda kadınlar hür ve carie olarak iki sınıftan oluşmaktaydı. Cariyelerin toplumda yeri ve söz hakkı yoktu, ticaret metaı sayılırdı. Bu durum zaten doğuştan başlıyordu. Şehirde yaşayan bazı cariyelerin sahipleri onları fuhşa sevk eder, kazandıkları paraları bile ellerinden alırlardı.¹² Bunun yanı sıra asil ve zengin kişilerin kızları ve eşleri sosyal bir kişiliğe sahip olup itibarlı sayılırdı. Kişinin asaletli ve soylu bir aileden gelmesi, atalarının kavminin yüksek bir mevkie sahip olması, şan ve şöhretle anılması ona toplumda itibar kazandırıyordu.¹³ Bu nedenle soylu ve zengin ailelerin kadınları ve kızları nispeten itibarlı sayılıyordu. Cahiliye döneminde kadınların varis olma hakları yoktu. Erkekler sınırsız sayıda kadınla evlenebilirdi. Bedevi Araplar, yaşamasını istedikleri kızlarına yünden imal edilmiş bir giysi giydirerek deve ve koyun çobanlığı yaptırırlardı. Yaşamasını istemedikleri kızlarını çok az görülmele birlikte, diri diri gömme âdeti vardı. Doğar doğmaz öldürecekleri zaman, doğurmak üzere olan kadın bir çukur kazarak orada doğurur, doğan kız çocuğu ise o çukura gömer, erkek ise alıp götürür ve büyütürdü. Bazen de kız çocukları altı ya-

¹¹ Hayreddin Zirikli, *el-Â'lâm* (Beirut: Dâru'l-İlm li'melâyîn, 1992), 8/97.

¹² Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 133, 135.

¹³ Abdurrahman İbn Haldûn, *Mukaddime*, trc. Halil Kendir (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2004), 2/180.

şına geldiği zaman ona güzel elbise giydirip akrabalarına götürceklerini söyleyerek çölde önceden hazırladıkları çukura atar, üzerini toprakla örterlerdi.¹⁴ Yine bu dönemde şehirli hür kadının sosyal ve ekonomik durumu bedevi hür kadınlara göre farklıydı. Şehirli hür kadın toplumunda etkin bir yere sahipti. Mal sahibi olan kadınlar mallarını kendisi veya bir ortak vasıtasıyla işletebilirdi.¹⁵

Ümmü Seleme'nin mensubu olduğu Mahzûmoğulları Mekke toplumunda ve bürokrasisinde oldukça önemli bir konuma sahipti. Tahrip olan Kâbe'nin tamiri esnasında vuku bulan olaylar onu kabilesinin Mekke toplumundaki yerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ebû Vehb b. Amr b. Âiz b. Ümran b. Mazhum Kâbe'nin temeline koymak üzere eline aldığı taşı düşürmesi üzerine, Ümmü Seleme'nin amcası Velid b. Muğîre'nin, Kâbe'ye temiz olmayanların yaklaşmaması gerektiği ikazını yapması,¹⁶ Kâbe'nin inşasında çalışacakların özelliklerini sayması ve Mekkeliler'in onun fikrine saygı göstermeleri onun Mekke toplumundaki itibarını ortaya koyması açısından oldukça önemli bir örnektir.

Ümmü Seleme'nin aile ve kabilesinin zengin, asil, mevki ve itibar sahibi, Mekke'de söz sahibi olup, onun böyle bir ortamda yetiştiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ümmü Seleme'nin babası Ebû Ümeyye b. Muğîre yaşadığı dönemde Kureyş'in önde gelenlerinden birisiydi.¹⁷ Bazı kaynaklarda

¹⁴ Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, 135.

¹⁵ Şükrü Özen, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/83.

¹⁶ Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el Kütübî ed-Darânî, *Uyûnu't-tevârih*, thk. Hüsameddin Kudî (Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1927), 41.

¹⁷ Daranî, 41; Ahmed Ced'î, *Nesebu Kureyş* (Amman: Dâru'd-Dıyâ, 2000), 71; İzzeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1982), 2/45.

Ebû Ümeyye b. Muğîre'nin onun sözlerinin herkes tarafından dinlendiği ifade edilir.¹⁸

3. Ümmü Seleme'nin İlk Evliliği

Ümmü Seleme ilk evliliğini kendi kabilesinden Abdullah b. Abdilesed b. Hilâl b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzûm ile yapmıştır.¹⁹ Ebû Seleme'nin annesi Berre binti Abdülmuttalib b. Haşim²⁰ olup, Abdullah ile Ümmü Seleme'nin amcasının oğlu, Hz. Peygamber (s.a.s)'in ise halasının oğludur.²¹ Ebu Seleme ile Hz. Peygamber (s), Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe tarafından emzirildikleri için sütkardeşi olmuşlardır.²²

Ebû Seleme Hz. Peygamber ile sütkardeşi olmalarından dolayı ondan iki-üç yaş büyük veya aynı yaşta olabilecekleri rivayet edilmiştir.²³ Ebû Seleme, Hz. Peygamber'in insanları İslam'a davet ettiği dönemde Hz. Ebu Bekir'in delaletiyle Erkam b. Ebu'l-Erkam'ın evinde Abdullah b. Erkam ile bir-

¹⁸ Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. İshâk, *Kitâbu's-sîre ve'l-megâzi*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 87.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/27, 3/171; Taberî, *Târîh*, 3/405; İbn 'Abdiberr, *el-İstî'âb*, 4/82; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2/40; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/371; Zehebî, *Siyer*, 1/150; Muhammed b. Abdillâh b. Yahya İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-eser fi funûni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1356/1936), 303-304; Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-tehzîb* (Lübnan: Dâru'l-İhya Türâsî'l-Arabiyye, 1991), 6/618; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 4/458.

²⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, 3/171; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2/63; Halife b. Hayyât, *Kitâbu't-tabakât*, 43; Şehabeddin Ahmed b. Abdülvehab b. Muhammed en-Nuveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, thk. Müfid Kamîha (Kahire: Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, 1975), 18/223.

²¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/299; Zehebî, *Siyer*, 1/150; en-Nuveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, 18/179.

²² İbn Hişâm, *Sîre*, 1/96; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/87; el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 10/222; Taberî, *et-Târîh*, 1/454.

²³ Ahmed Hâlid Cuma, *Nisâu Ehli'l-Beyt* (Beyrut: Dâru Yemâme, 1994), 226.

likte Müslüman olmuşlardır.²⁴ Herkesin Hz. Peygamber (s)'i yalanladığı bir dönemde müslüman olan Ebû Seleme, ibadetlerini sakın ve tenha yerlerde gerçekleştiren Hz. Peygamber (s)'in bu zor döneminde en büyük destekçilerinden olmuştur. Bütün inanç ve adetlerini terk eden Ebû Seleme'nin İslam'ı kabul eden on birinci kişi, eşi Ümmü Seleme'nin de on ikinci kişi olduğu rivayet edilmektedir.²⁵ Ebû Seleme İslam'ı kabul edip Müslüman olduktan sonra hanımı Ümmü Seleme de bu yeni dini kabul etmiştir.²⁶ Ümmü Seleme'nin kaç yaşında evlendiği evlendiği ve evlilikleri hakkında kaynaklarda teferruatlı bilgiye rastlanmamıştır. Ebû Seleme Hz. Peygamber'e en çok düşmanlık eden Mahzûmoğulları kabilesine mensuptur. Kendi kabilesinden en çok sıkıntı ve ezayı gördüğü için eşi Ümmü Seleme ile birlikte Habeşistan'a ilk hicret edenler arasında yer almıştır.²⁷ Habeşistan'a ilk hicret risâletin 5. (615) yılında olduğuna göre²⁸ Ümmü Seleme'nin peygamberliğin 5. (615) yılında evli olduğu anlaşılmaktadır.

4. Çocukları

4.1. Seleme b. Ebû Seleme

Ümmü Seleme ilk evliliğini Ebû Seleme el-Mahzûmî ile gerçekleştirdi. Bu evlilikten Seleme, Ömer, Dürre ve Zeyneb olmak üzere dört çocuğu meydana gelmiştir.²⁹ Ümmü Sele-

²⁴ İbn İshak, *Siyer*, 124; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/220.

²⁵ İbn İshak, *Siyer*, 124; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/300.

²⁶ İbn Hacer, *İsâbe*, 4/458.

²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/175; 3/171; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyeru 'âlâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, Muhammed Naim Arksusî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 1/150.

²⁸ Kasım Şulul, *Hz. Peygamber Dönemi Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 139.

²⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/85; İbn Habîb, *el-Muhabber*, 74.

me'nin ilk kocası Ebû Seleme, Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe'den süt emdikleri için, Hz. Peygamber (s)'in sütkardeşi ve halası Berre bint Abdülmuttalib'in oğludur. Hz. Ebu Bekir'in aracılığı ile islam'ı kabul etmiş ve on birinci müslüman olmuştur. Ümmü Seleme künyesini en büyük çocuğu Seleme'den almıştır.³⁰ Ümmü Seleme'nin büyük oğlu Seleme, annesinin Medine'de Hz. Peygamber (s) ile evliliğinde velilik yapmıştır. Bu durum dönemin Arap toplumunda erkek çocukların değerini de göstermektedir. Seleme Habeşistan'da doğmuştur.³¹ Annesinin Medine'ye hicretinde yaş oldukça küçüktü.³² Anne ve babasının Mekke'den Medine'ye hicretleri sırasında Ümeyyeoğulları onlara engel olmaya çalıştı. Mahzûmoğulları'ndan Ümeyyeoğulları ile Abdüsselamoğulları arasında meydana gelen arbede sırasında Seleme'nin kolu çıkmış ve hayatı boyunca kolu çıkık kalmıştır.³³ Seleme, Hz. Hamza'nın kızı Ümâme ile evlenmiş, ancak Seleme ölünceye kadar aralarında birliktelik gerçekleşmemiştir.³⁴ Seleme'den herhangi bir hadis rivayet edilmemiştir.³⁵ Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan'ın (65-86/685-705) hilafeti döneminde, Hz. Osman'ın oğlu Eban b. Osman'ın Medine valiliği döneminde vefat etmiştir.³⁶

³⁰ Nebi Bozkurt, "Künye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 29/558.

³¹ İbnü'l-Cevzî, *Uyûnu't-târih ve's-siyer*, 23; İbn Hacer, *İsâbe*, 4/458; Hâirî, *Terâcim*, 1/272; Zirikli, *el-Â'lâm*, 8/97.

³² İbn Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/295.

³³ Muhammed Hamîdullah, *Rasulullah Muhammed*, trc. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1992), 243.

³⁴ İbn İshak, *Siyer*, 243; İbn Hacer, *İsâbe*, 2/66; İbn Habîb, *el-Muhabber*, 62.

³⁵ İbn Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/295; İbn Hacer, *İsâbe*, 2/66.

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/532; İbn Hacer, *İsâbe*, 2/66.

4.2. Ömer b. Ebu Seleme

Ömer, Ümmü Seleme'nin diğer oğludur. Tam adı Ömer b. Abdillâh b. Abdilesed b. Hilâl el-Mahzûmî³⁷ olup Mekte'de doğmuştur. Diğer bir rivayete göre ise Medine'ye hicretten önce doğduğu nakledilmiştir.³⁸ Bu hususta Abdullah b. Zübeyr, "Ömer benden iki yaş büyüktür. Hendek Günü'nde bir tümseği o ve İbn Zübeyr beraber kazdılar" demiştir. Bu rivayet Ömer'in hicretten önce doğduğunu desteklemektedir.³⁹ Ömer, "Ebû Hafsa" şeklinde künyelenmiştir.⁴⁰ Kaynaklarda Ömer'in Hz. Peygamber ile annesinin nikâhını kıydığı rivayet edilse de pek kabul makbul görülmemiştir.⁴¹ Ömer, annesi Hz. Peygamber ile evlendikten sonra Hz. Peygamber'in büyük sevgi ve alakasına mazhar olmuştur. Onun himayesinde büyümüştür. Hendek Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in eşleriyle beraber Hassân b. Sâbit'in yanında kaldığı rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber vefat ettiği zaman dokuz yaşında⁴² olduğundan dolayı çocuk sahâbî sıfatını kazanmıştır.

Ömer b. Ebi Seleme, küçük yaşta da olsa gerek annesinden gerekse Hz. Peygamber'den namaz, oruç, yeme-içme, aile hayatı ile ilgili konularda hadis rivayetinde bulunmuş, bu rivayetleri *Kütüb-i Sitt'e* de yer almıştır.⁴³

³⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/300; İbn Hacer, *İsâbe*, 2/519; Safiyüddin Ahmed b. Abdillâh el-Hazrecî, *Hulâsatu tehzîbî't-tehzîbî'l-kemal fî esmâ' r-ricâl* (b.y. Matbaatü'l-Hayriyye, 1946), 140.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/300; İbn Hacer, *İsâbe*, 2/519; Hazrecî, *Hulâsatu tehzîbî't-tehzîb*, 140.

³⁹ İbn Hacer, *İsâbe*, 2/519.

⁴⁰ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 2/63; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 4/194.

⁴¹ İbn Hacer, *İsâbe*, 4/459; Kehhâle, ' *Alâmu'n-nisâ*, 5/222.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/533; İbn Habîb, *el-Muhabber*, 214.

⁴³ Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 36; Salih Karacabey, "İbn Ebi Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/439.

Hız. Ömer divan teşkilatından kendi oğlu Abdullah b. Ömer'e 3.000, Ömer b. Ebi Seleme'ye 4.000 dirhem yıllık gelir tahsis etmiş, ⁴⁴ Hayber'den gelen ganimetlerden de ona tahsilat ayırmıştır.⁴⁵

Ömer b. Ebi Seleme, Hız. Ali'nin isteği üzerine Cemel Vak'asına katılmıştır.⁴⁶ O, dirayetli ve oldukça yetenekli bir kişiydi. Onun bu özelliğinden dolayı Hız. Ali tarafından Bahreyn ve Fars valilikleri gibi önemli görevlere atanmıştır. Hız. Ali'nin 40/661 yılında şehadetinden sonra tayin edildiği görevini bırakarak Medine'ye dönmüş ve geri kalan hayatını burada geçirmiştir. Ömer de ağabeyi gibi Abdülmelik b. Mervan'ın hilafeti döneminde Medine'de vefat etmiştir.⁴⁷

4.3. Dürre bint Ebu Seleme

Dürre, Ümmü Seleme'nin kızı Dürre binti Ebi Seleme el Mahzûmî'dir. Hız. Peygamber (s)'in evlatlığıdır. Onun sevgi ve velayeti altında büyümüştür.⁴⁸

Dürre'nin doğum yerinin Medine⁴⁹ mi yoksa Habeşistan⁵⁰ mı olduğu konusunda kayda değer herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/533.

⁴⁵ Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Kitâbü'l-megâzî*, (Kahire: Matbaatü's-Saadet, 1948), 2/721.

⁴⁶ Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, *el-Ma'arif*, thk. Servet Ukkâşe (Beirut: Dâru'l-Ma'arif, t.y.), 136-137; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 4/79.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/533; el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2/63; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 14/79; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti lehû rivâyeti fi'l-kütübi's-sitte* (Beirut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 2/271; İbn Hacer, *İsâbe*, 2/519; Hazrecî, *Hulâsatu tehzîbi't-tehzîb*, 140.

⁴⁸ Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn 'Abdilberr, *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb* (Beirut: Dâru'l-İhyâ, 1909), 4/297; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/133, 449.

⁴⁹ Hâirî, *Terâcimu 'Âlemi'n-nisâ*, 1/272.

⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, *Uyûnu't-târih ve's-siyer*, 23.

4.4. Zeyneb bint Ebu Seleme

Ümmü Seleme'nin diğer kızı ilim sahibi Zeyneb bint Ebû Seleme el-Mahzûmî'dir.⁵¹ Doğduğu yer hususunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Onun Habeşistan'da⁵² doğduğu rivayet edildiği gibi hicretten sonra Medine'de⁵³ doğduğuna dair rivayetler de vardır. İkinci rivayete göre annesi Ümmü Seleme Hz. Peygamber ile evlendiği esnada oldukça küçüktür.⁵⁴ Başka bir rivayete göre Hz. peygamber, Ümmü Seleme ile evlendikten sonra bir gece Ümmü Seleme'nin odasına girince küçük Zeyneb'in ayağına basar. Zeyneb, ağlayınca Hz. Peygamber bastığı şeyin ne olduğunu sorunca Ümmü Seleme, "Bu Zeyneb" cevabını verir. Habeşistan'da doğanın Dürre olma ihtimali büyüktür. Zira Zeyneb doğunca ona "Berre" adı verilir. Hz. Peygamber, Berre ismini Zeyneb olarak değiştirmiştir.⁵⁵ "Berre" kelimesi Arapça'da "iyi insan, günahsız, kusursuz kimse" gibi güzel manalar taşısa da bu ismin, sahibinde kendisini beğenme gibi bir duyguya sebep olabileceği endişesiyle Allah Rasûlü'nün (s.a.s) bu adı değiştirdiği anlaşılmaktadır. Zeyneb çocukluk günlerini Hz. Peygamber'in yanında geçirmiş, Resulullah'ın üvey kızı anlamında "Rebîbetü Resûlillah" diye anılmıştır.⁵⁶ Zeyneb'in Medine'de dünyaya geldiğine dair bir rivayette; Hz. Pey-

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/171; Zübeyrî, *Kitâbu nesebu Kureyş*, 337; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/145; İbn Hacer, *İsâbe*, 4/317; Hâirî, *Terâcimu 'âlemi'n-nisâ*, 2/150.

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/171; İbn Hişâm, *Sîre*, 2/368; el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2/64; Ahmed b. Muhammed Kastallânî, *el-Mevâhibu'l-leduniyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 4/ 396; Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, 244.

⁵³ Hâirî, *Terâcimu 'âlemi'n-nisâ*, 1/272.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/91; İbn Hacer, *İsâbe*, 4/159.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/428; İbn 'Abdilberr, *el-İsti'âb*, 4/319; İbn Hacer, *İsâbe*, 4/215.

⁵⁶ Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 39.

gamber banyoda yıkanırken, Zeyneb annesinin teşvikiyle Hz. Peygamber'in yanına girmiş, o da eliyle Zeyneb'in yüzüne su serpmiştir. Zeyneb'in güzelliğinin sebebinin bu olduğu rivayet edilmiştir.⁵⁷

Zeyneb, teyzesinin oğlu Abdullah b. Zem'a b. Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdiluzza b. Kusay ile evlenmiş⁵⁸, bu evlilikten Abdurrahman, Yez'id, Vehb, Ebu Seleme, Kebîra, Ebu Ubeyde, Kureybe, Ümmü Gülsüm ve Ümmü Seleme adlı çocukları dünyaya gelmiştir.⁵⁹ Ebu Ubeyde ve Yez'id, Hare Günü öldürülmüştür. Bu acı olayda iki oğlunu kaybeden anneleri Zeyneb onların cansız bedenlerine görünce: "Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz. Elbette yaşadığım bu musibet çok büyüktür. Bu oğlum savaşmadığı halde mazlum olarak öldürüldü, onun cennete gireceğini umarım. Diğer oğlum ise elinde kılıcı ile can verinceye kadar savaştı. Onun durumu ne olur bilmiyorum. Onun başına gelen diğer oğlumun başına gelenden daha büyük bir musibettir" demiştir.⁶⁰

Zeyneb, döneminin en fakih kadını idi. Annesi Ümmü Seleme başta olmak üzere Hz. Aişe, Ümmü Habîbe ve Zeyneb bint Caş gibi Mü'minler'in annelerinin yanı sıra çok sayıda kadın sahabiden hadis rivayette bulunmuştur. Zeyneb bint Ebu Seleme'den nakilde bulunan kişiler arasında oğlu Ebu Ubeyde ve Urve b. Zübeyr, Ebu Seleme b. Abdurrahman, Ali Zeynelâbidîn ve Amr b. Şuayb gibi raviler de bulunmaktadır.⁶¹

⁵⁷ el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 10/223; İbn 'Abdilberr, *el-İstî'âb*, 4/320; İbn Hacer, *İsâbe*, 4/ 317; Ebu'l-Hâfız Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, t.y.), 24/280; Ayşe Esra Şahyar, "Zeyneb bint Ebu Seleme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/358.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/337; el-Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 10/223.

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/337.

⁶⁰ Şahyar, "Zeyneb bint Ebu Seleme", 44/359.

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/428; İbn Hacer, *İsâbe*, 4/317.

Zeyneb, Harre Günü öldürülen iki oğlunun acısı ile evine kapanıp, 73/693'te Medine'de vefat etmiş, Abdullah b. Ömer'in de katıldığı cenaze namazından sonra Baki' Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁶²

5. Habeşistan'a Hicreti

Mekkeli müşriklerin eziyetleri tüm hızıyla devam etmiş olup, artık katlanılamayacak bir noktaya erişmişti. Lakin bu girişimler Müslümanların direncini kırmak bir tarafa onların imanını artıran bir unsur haline gelmişti. Ümmü Seleme de bu eziyetlerden nasibini almış olup sabır giysisini kuşanıp bu imtihanı en güzel şekilde vermiştir. Ümmü Seleme bir rivayette yaşadıkları durumu şöyle izah etmiştir; "Mekke bize dar gelmeye başlayıp işkenceler artmaya devam ettikçe Resulullah zorlaşan bu durumu başımızdan defetmek adına Habeş diyarında kendisinden kimsenin zulme uğramadığı hükümdara gidip, Allah tarafından bize bir çıkış yolu gösterilinceye kadar orada yaşamamızı tavsiye etti."⁶³

Ümmü Seleme sırf dinini daha emin ve rahat bir şekilde yaşayabilmek için müşriklerin kendilerini rahatsız edemeyeceği, gurbete gidip vatanından ayrılmanın zorluğunu göze almıştır. Ümmü Seleme bir rivayette Habeşistan'da kendilerine yapılan muameleyi ifade ederken orada Necâşi tarafından kendilerine en güzel şekilde muamelede bulunulup, dinlerini herhangi bir işkenceye maruz kalmadan yaşayabilmelerini sağlamıştır.⁶⁴

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/428; İbn Hacer, *Tehzibü't-tehziib*, 12/421.

⁶³ Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshak, *Kitabu's-Siyer ve'l-megazi* (Şam: Daru'l-Fikr, 1978), 213; Husa bint Abdulkerim b. Zeyd, *Sîretü ümmü'l-Mü'minîn* (Riyad: Mektebetü'l-Abîke, 2001), 41.

⁶⁴ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmeli İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Beyrut: Daru'l-Hayr, 1992), 1/264; Husa bint Abdulkerim b. Zeyd, *Sîretü Ümmü'l-Mü'minîn*, 42.

615 yılında gerçekleşen bu ilk hicret yolculuğu içlerinde Ümmü Seleme ve eşi Ebû Seleme'nin de bulunduğu 11 erkek, 4 kadından oluşan bir grupla gerçekleşmiştir.⁶⁵ Habeşistan'a yapılan ilk hicretin ardından birkaç ay sonra Mekke'li müşriklerin İslam'ı kabul ettiklerine dair bir haber yayılmıştır. Bunun üzerine Habeşistan'dakiler tekrar anayurtları olan Mekke'ye dönmeye karar vermişlerdir. Lakin döndüklerinde bu haberin asılsız olduğunu anlamışlardır. Bunlardan Ümmü Seleme gibi soylu bir kabileye mensup olan az bir kısım himaye altına girip Mekke'de kalmaya karar verirken diğerleri bu sefer daha kalabalık bir ekiple Habeşistan'a ikinci kez hicret etmişlerdir.⁶⁶

6. Medine'ye Hicreti

Hiz. Peygamber'in Medine'ye hicrete müsaade etmesiyle beraber Birinci Akabe Biati'ndan hemen sonra Zilhicce ayında Ebu Seleme ve eşi hicret etmek için hazırlıklarını tamamlamış ve yola çıkmak üzeredirler. Lakin sonrasında gelişen olaylar silsilesine baktığımızda bu hicretin onların istediği gibi olmadığını ve Ebû Seleme'nin yalnız başına hicret etmek durumunda kaldığını müşahede etmekteyiz. Ümmü Seleme'nin kabilesi olan Mahzûmoğulları kızlarının Ebû Seleme ile beraber hicret etmesine müsaade etmeyince Ebu Seleme'nin kabilesi de çocukları Seleme'yi Mazhûmoğulları'na vermeyip kendilerine almak istediler. Hatta rivayetlere göre bu hengâmede çocuğun kolunun çıktığı söylenir.

⁶⁵ Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zührî İbn Sa'd, *Tabakat* (Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 1/160; İbn Hişâm, *es-Sire*, 1/322, 326; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya. Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 2/62; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târih* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1987), 1/547; Cemaleddin Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1979), 2/40.

⁶⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/293; İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/173-176.

Aradan geçen bir yıl boyunca Ümmü Seleme, her gün Eb-tah denilen beldeye çıkar, orada kocasının geri dönmesini umar ve ağlardı. Yine böyle çaresiz bir günde akrabalarından biri onun bu haline çok üzülüp dayanamayarak kabilesine gider ve onu bırakmasını talep eder. Kabilesi bunu kabul edip Ümmü Seleme'nin hicretine izin verir. Ümmü Seleme çocuğunu da yanına alarak yaklaşık bir yıl boyunca hayalini kurduğu belde olan Medine'ye doğru yola çıkar.⁶⁷

İşin ilginç yönü Ümmü Seleme'nin çocuğuyla yalnız başına seyahat etmesidir. Zira o dönemi baz aldığımızda yolların tehlikeli olmasının yanı sıra, gidilen mesafe bakımından da epey meşakkatli bir durumdan bahsetmekteyiz. Utku'ya göre bir kadının o dönemin şartlarında yaklaşık on gün süren Mekke-Medine yolunu küçük bir çocukla tek başına kat etme niyeti, yadırganacak bir durumdur. Zira kervanların bile muhafızlar eşliğinde yol aldığı bu dönemde Ümmü Seleme'yi gören Osman b. Talha da vuku bulan hadise karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve tek başına yolculuğunun doğru bir iş olmadığını vurgulamıştır. Ancak Ümmü Seleme'nin kararlı tavrını görünce de kocasının ikamet ettiği köye kadar ona eşlik etmiştir. Ümmü Seleme, o dönemde henüz Müslüman olmayan Osman b. Talha'ya minnettar kalmış ve onu iyi bir şekilde yâd etmiştir.⁶⁸

Esasında Utku'nun söyleminin aksine yapılan bu işin yadırganmaması gerektiği kanaatindeyiz. Zira asıl yadırganması gereken durum müşriklerin yaptıkları olup, Ümmü Seleme'nin bu açıdan elinden gelen tek seçenek olan yalnız başına hicretten başka bir çaresinin olmadığını ve bunda bir beis görmediğini açıkça belirtebiliriz. Onu hicrete zorlayan,

⁶⁷ Kandemir, "Ümmü Seleme", 42/329; Şefaettin Severcan, *Hız. Muhammed ve Kurtuluş Çağrısı* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2019), 332-333.

⁶⁸ Utku, *Hız. Ümmü Seleme*, 53.

sürükleyen temel saikler de burada önemlidir. Bundan dolayı bu saikleri yok sayarak kendisinin neden böyle bir tutumda bulunduğunu tam olarak idrak edemeyiz. Sonuç olarak yalnız başına hicret meselesinin yadırganacak bir mesele olarak dile getirilmesi bizce pek de uygun görülmemektedir. O zamanın şartlarında, eşinin de kendisinden uzakta olduğunu varsayarsak olması gerekenin bu olduğu aşikârdır.

Ümmü Seleme'nin yukarıda zikrettiğimiz hicret yolculuğunu göz önünde bulundurduğumuzda onun ne kadar cesur ve kararlı bir yapıda olduğunu ve bu kararlılığının aynı zamanda büyük bir iman ve mücadele azminin neticesi olduğunu görmekteyiz.⁶⁹

7. Hz. Peygamber (s.a.s) ile Evliliği

Ümmü Seleme ergenlik çağına gelince ilk evliliğini amcasının oğlu Ebu Seleme el-Mahzûmî ile yapmıştı. Ümmü Seleme ve kocası Ebu Seleme, İslam dinine girdikten sonra birçok zorluklarla karşılaşmalarına rağmen birbirlerine bağlı kalmışlardı. Ümmü Seleme kocasını kaybetme korkusuna düşmüş, ona, "Duyduğuma göre hiçbir kadın yoktur ki, kendisi de kocası da cennetlik olduğu halde, kocası ölür de ondan sonra evlenmezse, Allah onları cennette bir araya getirir. Bir kadın ölür de kocası geride kalır evlenmezse, yine aynı durum söz konusudur. Gel seninle bir anlaşma yapalım, kim ölürse geride kalan evlenmesin." Ebû Seleme, bunun üzerine kendisinin önce ölmesi halinde, Ümmü Seleme'nin yeniden evlenmesine dair söz almıştı. Ardından 'Allah'ım! Benden sonra Ümmü Seleme'yi üzmeyecek ve ona eziyet etmeyecek, benden daha hayırlı biriyle mükâfatlandır" diye dua etmişti.⁷⁰

⁶⁹ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 405; Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 52-53.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/89; Zehebî, *Siyer-i alâm*, 2/302.

İslam'dan önce ve İslam'ın geldiği sıralarda dul kalan kadınların evlenmeleri, ekonomik ve sosyal şartların gereği idi. O dönemde hem ekonomik kaynaklar oldukça kıt hem de sosyal hayatta kadın tam olarak emniyet altında olmadığından o dönemde kocası ölmüş bir kadının evlenmesi hiç yadırganmamaktaydı.⁷¹ Eşi ölen veya eşinden ayrılan bir kadının yeniden evlenmesi için iddet ve matem süresini tamamlaması gerekiyordu. Bu iddet süresi, İslam'dan önce Arap geleneğinde bir yıldır. Kadın bu süre içerisinde, evinden dışarı çıkmaz, yeni elbise giymez, güzel koku sürünmez, saçlarını taramaz, yıkanmaz ve tırnaklarını kesmezdi. İslam geldikten sonra bu geleneği değiştirmiş, iddet süresini dört ay on güne indirmiştir.⁷² Bu bağlamda iddet süresi, aile hukukunun özel bir yeri olan İslam Hukuku'nda, önceki evliliğin bitişi belirleyen bir ölçü olarak kabul edilmiştir.⁷³

Ümmü Seleme de bu iddet müddetini beklemiş, Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin yaşamış olduğu matem esnasında saçlarını sidr ile yıkamasını tavsiye etmiş, o da bu tavsiyeyi Hz. Peygamber'in diğer eşlerine iletmiştir.⁷⁴ Ümmü Seleme yaşadığı matem sürecinde gözlerine sürme çekmiş, bunu fark eden Hz. Peygamber, gündüz sürme çekmemesini tavsiye etmiştir.⁷⁵

Ümmü Seleme, kocası Ebu Seleme'yi çok seviyordu. Bu nedenle, onun ölümünden sonra günlerce ağladı. Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e ne yapması gerektiğini sorunca o da,

⁷¹ Adnan Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", *İstem* 1/2 (2003), 18.

⁷² Mustafa Çağrı, "Matem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/129.

⁷³ H. İbrahim Acar, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466.

⁷⁴ Fatimatüz Zehra Kamacı, *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi* (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012), 60.

⁷⁵ Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 59.

kocasından daha hayırlı birini kendisine eş olarak nasip etmesi için Allah'a dua etmesini tavsiye etti.⁷⁶ Arap toplumunda iddet müddetini tamamlayan kadınların dul kalması çok nadirdi. Toplumda dul kalan kadınlara sahip çıkma yönünde bir sorumluluk duygusu vardı. Bireylerin toplum içerisindeki konumları, onları dul kadınları sahipsiz bırakmama konusunda bir şeyler yapmaya zorluyordu. İslam öncesi dönemde mağdur kadınlara sahip çıkmak, erkeğin güçlü ve zengin olduğuna işaret eder, bu da bir övünç ve cömertlik göstergesi kabul edilirdi.⁷⁷ Bu bağlamda Ümmü Seleme'ye önce Hz. Ebu Bekir, sonra da Hz. Ömer evlenme teklifinde bulunmuş, ancak o bu teklifleri kabul etmemiştir. Daha sonra da Hz. Peygamber'den evlenme teklifi geldi. Ümmü Seleme bu teklife sıcak bakmakla birlikte, kendisinin yaşlı, kıskanç olduğunu, Medine'de nikâh şahidi olarak akrabasının bulunmadığını ve çok çocuğu olduğunu gerekçe göstererek bu teklifi kabul etmek istememiştir.⁷⁸

Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'in evlenme teklifini kabul etmediğini öğrenen Hz. Ömer, Ümmü Seleme'ye tepki göstermiştir. Ümmü Seleme ise, Hz. Peygamber 'i üzecek, onu incitecek bir davranışta bulunmasından korktuğunu bundan dolayı Allah'ın azabına düşar olmak istemediğini ifade etmiş ve kendisine göre makul olan gerekçelerini belirtmiştir. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin endişelerini Hz. Ömer'den öğrenmiş ve ona, "Yaşlı olduğunu ifade ediyorsun, fakat ben senden daha yaşlıyım. Kıskanç olduğunu ifade ediyorsun, endişe etme, onun için Allah'a dua edece-

⁷⁶ Kandemir, "Ümmü Seleme", 42/329.

⁷⁷ Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", 17,19.

⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/88; Muhammed b. Ali Şevkânî, *Derrü's-Sahâbe fî menâkibi karâbeti ve's-sahâbe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Umeyrî (Dîmeşk: Dâru'l-Fikr, 1984), 324.

ğim. Çocukların için asla kaygılanma. Onlar Allah ve Rasulü'ne emanettir. Burada akrabalarının olmadığını sorun ediyorsun, bu sıkıntı değildir. Burada bulunan ve bulunmayan akrabalarının benimle evlenmene karşı çıkacaklarını zannetmiyorum" demiştir.⁷⁹ Hz. Peygamber'in bu özel gayret ve güzel yaklaşımını gören Ümmü Seleme, Hz. Peygamber ile evlenmeyi kabul etmiştir.⁸⁰

Hz. Peygamber ile Ümmü Seleme'nin nikâhı esnasında, Ümmü Seleme'nin o dönemde Medine'de akrabalarının olmaması nedeniyle, Hz. Peygamber, nikâh şahidi olarak Ümmü Seleme'nin oğlunu görevlendirmiş, sahabe de şahitliği yapmıştır.⁸¹ Hz. Peygamber ve Ümmü Seleme'nin nikâhının, kaynaklarda hicretin dördüncü yılı Şevval ayında kıyıldığı rivayet edilmektedir.⁸² Hz. Peygamber'in Şevvâl ayında nikâh kıymasının nedeni, İslam öncesi Araplarda geçerli olan iki bayram arasında nikâh olmaz anlayışını yıkmak içindir.⁸³

Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'ye mehir olarak adaleti gözetmek gayesiyle, Hz. Âişe'ye mehir olarak verdiği, kalın bir tabak, içi hurma lifleriyle dolu bir yatak ve bir el değirmeni vermiştir.⁸⁴ Ümmü Seleme, yapılan nikâhla birlikte

⁷⁹ Cemaleddin Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Ahkâmu'n-nisâ*, thk. Ziyad Hemdan (Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sakâfe, 1988), 230-231; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/373; Kehhâle, *A'lâmu'n-nisâ*, 5/222.

⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/88; Kastallânî, *Mevâhib*, 4/400; Suzan Yıldırım, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 24-25.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/88.

⁸² Taberî, *et-Târîh*, 2/14; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/92.

⁸³ Mehmed Emin Özafşar vd. *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 4/78.

⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/88; Muhammed b. el-Hasan İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medine* (Medinetü'l-Münevver: Merkezü Buhûsi ve Dirâsâti'l-Medineti'l-Münevver, 2003), 95.

Mü'minlerin annesi olma sıfatına mazhar olmuş ve Zeyneb bint Huzeyme'nin vefatıyla boşalan odaya yerleşmiştir.⁸⁵ Ümmü Seleme, nikâhın ertesi günü değirmende arpa öğüterek iç yağı ile yemek yapmış ve Hz. Peygamber'e ikram etmiştir. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme ile evlendikten sonra üç gün onun yanında kalmış, diğer eşlerinin yanında kalabileceği günleri Ümmü Seleme'nin tercihine göre belirlemiş, tüm eşlerine aynı zamanı ayırmaya özen göstermiştir.⁸⁶

Ümmü Seleme, sakin, ağır başlı, anlayışlı ve olgun bir kişiliğe sahipti. Bu durumunu Hz. Peygamber ile evlendikten sonra da devam ettirmiştir. Kaynaklarda, Ümmü Seleme'nin aile içi ortamında neden olduğu herhangi bir rahatsızlığa rastlanmamıştır. Çok eşli evliliklerde kıskançlıktan doğan birtakım huzursuzlukların olması gayet doğaldır. Bu bağlamda Hz. Âişe, Hz. Peygamber Ümmü Seleme ile evlenince, insanların Ümmü Seleme'nin güzelliğinden bahsetmesinden dolayı onu kıskanmış, sakinleştikten sonra Ümmü Seleme'nin yanına gitmiş, Ümmü Seleme'nin anlatılandan daha güzel olduğunu ifade etmiştir.⁸⁷

Hz. Peygamber, hanımları arasında daima adaleti gözetir, eşleri arasında herhangi bir ayırım yapmazdı. Eşlerinin bazısının özel özelliklerinin olması doğaldır. Hz. Peygamber: "Âişe'nin yanımda bir değeri olduğunu" buyurmuş, Ümmü Seleme ile evlendikten sonra, "Âişe'nin değeri nedir?" diye sorulunca, Hz. Peygamber'in susarak cevap vermeyişinden, Ümmü Seleme'nin de değerli olduğu anlaşılmıştır.⁸⁸

⁸⁵ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2/64.

⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/90-92.

⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/92; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2/65; Kehhâle, *A'lâmu'n-nisâ*, 5/223; İbn Hacer, *İsâbe*, 8/151-152.

⁸⁸ Belâzurî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2/65.

Hız. Peygamber'in eşlerinin her biri farklı mizaç, kültür ve ortamdan gelseler de genellikle iyi anlaşmışlar anlaşılmalıdır. Şüphesiz ki bunda Hız. Peygamber (s)'in halim-selim ve şefkatli oluşunun, karşısındakine oldukça nazik davranmasının, anlayışının ve adaletinin rolü büyüktür.⁸⁹

Hız. Peygamber'in eşleri arasında Hız. Aişe'den sonra en çok hadis rivayet Ümmü Seleme'dir. Ümmü Seleme, İslam toplumunda donanımlı örnek bir kadın profili oluşturmuştur.

8. Katıldığı Savaşlar

Hız. Peygamber'in katıldığı savaşlara hanımlarından bazılarını götürdüğü bilinen bir husustur. Bu çerçevede Ümmü Seleme de, Hız. Peygamber'le beraber Benî Mustalik seferi, Hendek Gazvesi, Hayber Kuşatması, Mekke'nin Fethi, Huneyn Gazvesi, Tâif Kuşatması ve Tebük Seferi'ne iştirak etmiştir.⁹⁰ Hız. Peygamber'in eşleri arasında en çok sefere çıkan eşi Ümmü Seleme olmuştur.⁹¹

Ümmü Seleme Uhud Savaşı'ndan önce izin istemek için Hız. Peygamber'in yanına gelmiş, "Ya Rasulullah! Seninle beraber savaşa çıkayım mı?" diye sorunca, Rasulullah: "Ey Ümmü Seleme! Cihâd kadınlara farz kılınmadı" buyurmuştur. Ümmü Seleme: "Yaralıları tedavi eder, ilaç yapar ve su dağıtırım" deyince, Hız. Peygamber: "Tamam öyleyse savaşa çık" buyurmuştur.⁹² Baskılar üzerine Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalan Ümmü Seleme orada kaldığı süre boyunca bazı tedavi yöntemlerini öğrenmiş ve tıpla ilgili bilgiler edinmiştir. Bu sebeple edindiği bilgilerle savaşta yaralılara

⁸⁹ Utku, *Hız. Ümmü Seleme*, 63.

⁹⁰ Merve Aktaş, *Hız. Peygamber'in Savaşlarında Kadın* (Kahramanmaraş: SAMER, 2021), 123.

⁹¹ Utku, *Hız. Ümmü Seleme*, 69.

⁹² Nureddin el-Heysemî, *Mecmauz Zevâid*, çev. Hüseyin Yıldız - Hasan Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2002), 10/439.

ra yardım edebileceğini düşündüğünden dolayı Hz. Peygamber'den izin istemiştir.⁹³

9. Hz. Peygamber'in Ölümünden Sonra Ümmü Seleme

9.1. Dört Halife Döneminde Ümmü Seleme

Ümmü Seleme, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliği zamanında diğer peygamber eşleri gibi kendisine ayrılan tahsisat ile hayatını sürdürmüştür. Hz. Ömer Divan teşkilatından kendisine yıllık 12 bin dirhem gelir sağlamıştır.⁹⁴ Hz. Ömer halifeliği döneminde Mü'minlerin annelerinin toplumsal konularını muhafaza etmek için onların sadece mescide çıkmalarına rıza göstermiştir.⁹⁵

Ümmü Seleme, özellikle Hz. Osman'ın halifeliği dönemindeki siyasi karışıklıklarda Hz. Aişe'nin aksine tarafsız davranmış, taraflara daha çok nasihatte bulunmuştur. Bilhassa İslam tarihinde Cemel Vakası olarak bildiğimiz süreçte, daha yola çıkmamışken Hz. Aişe'ye bundan vazgeçmesini önermiş, Hz. Aişe'de buna yanaşmayıp kendisine katılabileceğini belirtmiştir. Ümmü Seleme bu teklifi reddederek fitne döneminde tarafsızlığını korumayı başarabilmiştir.

9.2. Vefatı

Hz. Peygamber'in vefatından sonra bütün ömrünü Medine'de geçiren Ümmü Seleme 84 yaşında vefat etmiştir. Ebu Hureyre tarafından kaldırılan cenaze namazından sonra Bakî' Mezarlığı'na defnedilmiştir. Ümmü Seleme aynı zamanda Hz. Peygamber'in en son vefat eden eşidir.⁹⁶

⁹³ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 137.

⁹⁴ Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 75.

⁹⁵ Yıldırım, *Hz. Ümmü Seleme*, 40.

⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, 10/93-94; Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 79.

10. Ümmü Seleme'nin Dehası

Hiz. Peygamber, hicretin 6. yılında umre yapmak niyetiyle yaklaşık 1400 kişilik sahabe topluluğuyla beraber Mekke'ye doğru yola çıktı. Bunu haber alan Mekkeli müşrikler Müslümanları ne olursa olsun onları Mekke'ye sokmamaya kararlıydılar. Hiz. Peygamber, niyetlerini Mekkelilere bildirmek için Kureyş'in önemli simalarından Osman b. Affan'ı elçi olarak gönderdi. Bu yolculuğa Ümmü Seleme de iştirak etmişti.⁹⁷ Neticesinde Rıdvan Biatı'ndan sonra Süheyl b. Amr ile oturup antlaşma imzalandı. Antlaşma maddeleri ilk etapta Müslümanları bir hayli üzmüştü. Zira yapılan antlaşmaya göre Müslümanlar o yıl Kâbe'yi ziyaret edemeden geri döneceklerdi. Ertesi yıl ise Kâbe'yi ziyaret etmeleri için kendilerine yalnızca üç günlük bir süre tanınacak olup Mekke'den hiç kimseyle iletişime girmeyeceklerdi. Ayrıca Mekke'den kimse velisinin izni olmadan Müslümanların tarafına geçmeyecek; geçerse de iade edilecekti. Medine'deki Müslümanlardan biriyse Kureyş tarafına dönerse iade edilmeyecekti.⁹⁸

Yapılan antlaşmadan ötürü Hiz. Ömer gibi bazı sahabeler hoşnutsuzluklarını dile getirmişler, büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardı. Hatta Hiz. Peygamber onlara: "kalkın, tıraş olup kurbanlarınızı kesin" buyurduğunda onlar bu emre ilk etapta icabet etmemişlerdir. Normalde Hiz. Peygamber için düşünmeden canını dahi feda edecek olan sahâbe, o yıl umre yapamadan dönmelerinden ötürü duydukları moral bozukluğu sebebiyle böyle davranmışlardır. Hiz. Peygamber'in üç defa tekrar etmesine rağmen ashabın onun bu em-

⁹⁷ Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-megâzî* (Beyrut, y.y., 1984), 2/574.

⁹⁸ Muhammed Hâmidullah, "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/298.

rine kayıtsız kalmaları, Hz. Peygamber'i son derece üzmüştür. Hz. Peygamber, ashabin emre itaat etmemesine şaşırıp, çaresiz bir şekilde Ümmü Seleme'nin çadırına girmiştir. Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in tavrından endişe edip ona neden bu halde olduğunu sormuştur. Hz. Peygamber de ashabinın kendisini dinlememesinden ötürü endişe ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e zekice bir yöntem önererek kendisinin tıraş olup, kurban kesmesi takdirde ashabinın da onu bu işte takip edeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin bu önerisini dikkate alıp yapınca, ashabı da onu takip etmiştir.⁹⁹ Burada Ümmü Seleme'nin kıvrak zekâsını ve meseleler hakkındaki olgun tavrını açık bir şekilde müşahade etmekteyiz. Gerçekten de o, bir eş olmanın da ötesinde hayatı boyunca tıpkı Hudeybiye gününde olduğu gibi Hz. Peygamber'in en önemli destekçilerinden birisi olmuştur.

11. Ümmü Seleme'nin İlmî Kişiliği

Ümmü Seleme, okuma-yazma oranının oldukça düşük olduğu Arap toplumunda okuma-yazma bilen az sayıdaki hanımlardan birisidir. O okumayı muhtemelen İslam'ın ilk yıllarında kocası Ebu Seleme'den öğrenmiş olmalıdır.¹⁰⁰ Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Aişe ile Ümmü Seleme, İslam'a erken girmeleri, öğrenme arzuları, keskin zekâları ve hafızalarıyla ön plana çıkıp erken dönemde İslam toplumu için önemli bir başvuru kaynağı olmuşlardır. Onlar İslam'ı en iyi şekilde bilen ve aktaran hanımların başında gelmişlerdir.

Hz. Peygamber'in eşleri içinde en son vefat etmesi, insanları onunla iletişime geçme ve ondan istifade etme arzusuna

⁹⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-megâzî*, 2/613; Taberî, *Târîh*, 109.

¹⁰⁰ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya el-Belâzurî, *Fütuhu'l-büldan* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014), 280.

imkân sağlamıştır. Ümmü Seleme hadis, tefsir ve fıkıh gibi temel İslami ilimlerdeki İsaletli görüşleriyle Müslümanlara yol göstermiştir. Aynı zamanda o sahabe içerisinde sayıları otuz civarı olan Kur'an hafızları arasında yer almış, birçok ayeti Hz. Peygamber'in ağzından ilk çıktığında duyma imkânına vakıftır.¹⁰¹

11.1. Tefsir İlmindeki Yeri

Hz. Peygamber'e yönelttiği sorulara almış olduğu cevaplara ilişkin rivayetleri, onu tefsir ilminde mümtaz bir konuma taşımıştır. Bu rivayetler genellikle hüküm gerektiren konularla ilgili olup, taharet, gusül, özel haller, Hz. Peygamber'in namazı, namaz sonrası dua, kunut duası, evlat ve eşe infak, her ay üç gün oruç tutmanın fazileti, kadınların hacı, cenaze ve ölü için dua, nikâh gibi başlıklar altında özetlenebilir.¹⁰² Ümmü Seleme'nin kendine ait özel olarak yazdırdığı bir Mushaf da vardır. Bu Mushaf'ın kenarına hem kendi açıklamalarını hem de Hz. Peygamber'in izahlarını yazdırmıştır.¹⁰³

Ümmü Seleme'nin kadınlar ile ilgili konuların ayetlerde geçmediğini fark ederek, konunun ayet çerçevesinde açıklanmasını istemesi söz konusudur. Mesela bir gün Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Rasulü! Neden her konuda erkekler anılıyor da kadınlar anılmıyor? Diye sorması üzerine Ahzab suresi 35. ayeti nazil olmuştur: "Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; Allah için yardım ya-

¹⁰¹ Nebi Bozkurt, "Hafız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/75.

¹⁰² Hidayet Aydar, *Hanım Müfessirler* (İstanbul: Ensar, 2015), 87.

¹⁰³ Serpil Başar, "Ümmü Seleme'nin Tefsir Rivayetlerinin Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/2 (2012), 429-430.

pan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır." Yine bir gün Ümmü Seleme'nin "Ey Allah'ın Rasülü! Kur'an'da kadınların hicretiyle ilgili bir şey duymuyoruz." Demesi üzerine de Âl-i İmran, 195. ayeti nazil olmuştur: "Rableri onların dualarına şöyle karşılık verdi: Şüphesiz ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden bir şey yapanın emeğini asla boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim. Andolsun ki Allah katından bir mükâfat olarak onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Şüphe yok ki nimetin güzeli Allah'ın katındadır!"¹⁰⁴ Ümmü Seleme, bu şekilde vahyin içinde kadının yerini anlamaya yönelik bir çaba içindedir. O ana kadar inen ayetlerde, kadınlardan açıkça bahseden bir ifade duymamış, bu konuyu merak etmiş ve Hz. Peygamber'e de ifade etmeyi gerekli görmüştür.¹⁰⁵

11.2. Hadis İlmindeki Yeri

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in hadislerinin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Bilhassa Hz. Aişe ve Ümmü Seleme, pek çok hanım muhaddis yetiştirerek sünnetin intikalinde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.¹⁰⁶ Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Aişe'den sonra en çok hadis rivayet eden kişi Ümmü Seleme olmuştur. Kendisi toplamda 378 hadis rivayet etmiş olup, bu sebeple

¹⁰⁴ Utku, Hz. Ümmü Seleme, 94.

¹⁰⁵ Başar, "Ümmü Seleme'nin Tefsir Rivayetlerinin Değerlendirilmesi", 434.

¹⁰⁶ Nusrettin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1998), 42-43.

“ashâbü'l-miîn” (200 ile 1000 arasında hadis rivayet eden 10 sahabi) arasına girmiştir.¹⁰⁷ Her ne kadar bu sayı az gibi görülsede yaşadığı dönemdeki geleneksel toplum yapısında ilmin aktarımında kadın olmanın taşıdığı zorluklarını hesaba katarsak bu sayının gayet makul olduğunu belirtebiliriz.

Habeşistan'a hicret eden Müslümanların Mekke'ye iade edilmesi için Necâşî Ashame'ye gönderilen heyetle ilgili olayları ve Ashame'nin huzurunda yapılan konuşmaları en geniş şekilde rivayet eden kişi Ümmü Seleme olmuştur. Rivayetlerinden on üçü Buhari ve Müslim'in *Sahih*'inde, üçü yalnız Buhari'de, üçü de yalnız Müslim'de yer almaktadır.¹⁰⁸ Kendisinden birçok kişi hadis rivayet etmiş olup kaynaklarda bu sayının 157 olduğunu görebiliriz. Bunların 126'sı erkek, geriye kalan 31'i ise kadın ravilerden oluşmakta olup¹⁰⁹, aralarında Hz. Âişe, Abdullah b. Abbâs ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi en çok hadis rivayet eden sahabiler de yer almaktadır.¹¹⁰

11.3. Fıkıh İlmindeki Yeri

Sahabe neslinin kadın müçtehitleri arasında yer alan Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in vefatından sonra uzun bir hayat sürdüğü için daha sonraki yıllarda Müslümanların çeşitli sorularını cevaplandırmış ve isabetli görüşleriyle çağdaşlarına yol göstermiştir.¹¹¹ Ümmü Seleme fakih kabul edilen ve orta derecede fetva veren kadın bir sahâbîdir.¹¹² Hz. Âişe de

¹⁰⁷ Kandemir, “Ümmü Seleme”, 42/329.

¹⁰⁸ Kandemir, “Ümmü Seleme”, 42/329.

¹⁰⁹ Sehal D. Varlık Kotan, “Hadis Rivayetinde Kadın Sahabiler” (İstanbul: HİKAV, 2019), 107.

¹¹⁰ Cemal Ağırman, Mükürün, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/534.

¹¹¹ Kandemir, “Ümmü Seleme”, 42/329.

¹¹² Gulzar Asylbekova, Müctehid Hanım Sahabiler (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 124.

bazı konularda kendisine soru soranları müçtehit hanım sahabiler arasında yer alan Ümmü Seleme'ye yönlendirmiştir. Nitekim bir defasında İbn Abbas mevlasını ikindinin farzından sonra nafile namaz kılınıp kılınmayacağı ile ilgili görüşünü almak üzere Hz. Aişe'ye göndermiş. O da bu konuda Ümmü Seleme'ye danışılmasını tavsiye etmiştir. Ümmü Seleme de gelen mevlya ikindiden sonra nafile namaz kılınmayacağı şeklindeki hükmünü iletmiştir.¹¹³

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e sorduğu sorularla hem kendi bilgi birikimini geliştirmiş hem de buradan edindiği kazanımlarla Hz. Peygamber'in vefatından sonra çevresindekilere İslam dinini sahih yollardan öğrenmelerine yardımcı olmuştur. O hayatını insanlara ders vererek geçirmiş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Onun tefsir, hadis ve fıkıh gibi temel ilimlere hâkim olması, Hz. Peygamber'in eşi olması hasebiyle sünneti iyi bilmesi, keskin zekâsı ve ilmiyle önde gelen hanım sahabilerden biri olmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Ümmü Seleme özelinde erken dönem İslam tarihinde kadın ve hicret olgusunu ele aldık. Özellikle Ümmü Seleme'de karar kılmamızın temel sebebiyse kendisinin hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret eden kimselerden olması yatmaktadır. Bir diğer noktaysa, Ümmü Seleme Habeşistan'a belirli bir kabileyle beraber hicret etmişken, Medine'ye tek başına hicret etmek durumunda kalmıştır. Zira eşi ondan bir sene evvel hicret etmişken, ailesi beraber hicret etmelerine müsaade etmeyip, kendisine hicret için ancak bir yıl sonra izin vermiştir. Böylelikle biz o dönemde bir kadının hem belirli bir kabileyle beraber hicretine (Habeşistan), hem de tek başına hicretine (Medine) beraber değinmiş

¹¹³ Utku, *Hz. Ümmü Seleme*, 101.

olduk. Bu iki türlü hicreti kıyaslayıp, beraberinde getirmiş olduğu olumsuz yönlerine de vurgu yapıldı.

Hicret etmiş bir kadın olarak Ümmü Seleme'nin ilmi kişiliğine de değindik. Kendisi Medine'ye sonradan hicret edip gelmesine rağmen Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Aişe'den sonra en çok hadis rivayet eden kişi olmayı başarmıştır. Bu da onun ilme olan muhabbetini gözler önüne sermektedir. Böylelikle burada biz hicret eden kadınların hicret ettikleri yerdeki sosyokültürel konumları ve erken dönem İslam tarihinde kadınların toplumsal hayattaki misyonları da yakinen ele almaya çalışıldı.

Ümmü Seleme'yi ele almak aynı zamanda, erken dönemde hicretin kadın için nasıl bir anlam ifade ettiğini ve kendisini nerede konumlandığını görmek açısından da önemiyet arz eder. Zira gerçekleştirilen şeyin ciddiyetini ve meşakkatini göz önüne aldığımızda, bu zikrettiğimiz şeyler kişi için daha da anlamlı bir hale gelmektedir. Her ne kadar o dönemde hicretin onlar için bir zaruret olduğunu bilsek de, en nihayetinde gidilen yerin kendileri için ne gibi sürprizler barındırdığını kimse bilemez. Yani hicret, içerisinde riski de barındıran bir olgudur.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim. "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ağırman, Cemal. "Müksirûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/532-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Aktaş, Merve. *Hz. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*. Kahramanmaraş: SAMER, 2021.
- Asylbekova, Gulzar, *Müctehid Hanım Sahabiler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Aydar, Hidayet. *Hanım Müfesssirlere*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.

- Başar, Serpil. "Ümmü Seleme'nin Tefsir Rivayetlerinin Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 36/2 (2012), 429-430.
- Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya. *Ensâbu'l-eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1966.
- Belâzurî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya. *Fütulu'l-büldan*. thk. Abdulkadir Muhammed Ali. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2014.
- Bolelli, Nusrettin. *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Nebi. "Künye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/558-559. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bozkurt, Nebi, "Hafız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/74-78. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ced'î, Ahmed. *Nesebu Kureys*. Amman: Dâru'd-Diyâ, 2000.
- Cuma, Ahmed Hâlid. *Nisâu Ehli'l-Beyt*, Beyrut: Dâru Yemâme, 1994.
- Çağatay, Neşet. *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Çağrıçı, Mustafa. "Matem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/128-129. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Darânî, Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el Kütübî. *Uyûnu't-tevârih*, thk. Hüsameddin Kudsî, Kahire: Dâru'l-Ensâr, 1927.
- Demircan, Adnan. "Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", *İstem* 1/2 (2003), s. 9-32.
- Hâirî, Muhammed b. Hasan el-'Alemî. *Terâcimu 'âlemi'n-nisâ*, Beyrut: Müessesetü'l-Âlemî'l-Matbûât, 1987.
- Halife b. Hayyât, Ebu Amr eş-Şeybânî. *Kitâbu't-tabakât*, thk. Süheyl Zekkâr. Dimeşk: Vizâretü's-Sekâfe, 1966.
- Hamîdullah, Muhammed. *Rasulullah Muhammed*. trc. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1992.
- Hâmidullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hazrecî, Safiyüddin Ahmed b. Abdillah. *Hulâsatu tehzibi't-tehzibi'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. b.y.: Matbaatü'l-Hayriyye, 1946.
- Heysemî, Nüreddîn. *Mecmau'z-zevâid ve menbaü'l-fevâid*, çev. Hüseyin Yıldız - Hasan Yıldız. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2002.
- Hussa bint Abdulkerim b. Zeyd, *Sîretü ümmü'l-Mü'minîn*, Riyad: Mektebetü'l-Abike, 2001.

- İbn 'Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*. Beyrut: Dâru'l-İhyâ, 1909.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebu'l-Ferec. *Ahkâmu'n-nisâ*. thk. Ziyad Hemdan, Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sakâfe, 1988.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebu'l-Ferec. *Sıfatü's-safoe*. thk. Hâlid Mustafa Tartûsî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 2012.
- İbn Asâkir, Ebû Mansur Abdurrahman. *Kitâbu'l-Erbâin fî menâkib-i ümmühâtî'l-Müminîn*, thk. Muhammed Ahmed Abdulaziz. Kâhire: Mektebetü't-Türâsî'l-İslâmî. 1990.
- İbn Esîr, İzzeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üstül'l-ğâbe fî marifeti's-sahâbe*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- İbn Esîr, İzzeddin Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-târîh*, Beyrut: Dâru's-Sadr, 1982.
- İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed. *Kitâbu'l-muhabber*. Beyrut: Dâru'l-Afâk, 2009.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddin Ahmed b. Ali. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Şuayb el-Arnâvût - Âdil Mürşid. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlimiyye, 2013.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Adil Ahmed Abdülmecûd, Ali Muhammed Muavvez. Beyrut: Dâru'l-kütübi-ilmîyye, 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Tehzîbü't-tehzîb*. Lübnan: Dâru'l-İhyâ Türâsî'l-Arabîyye, 1991.
- İbn Haldûn, Abdurrahman. *Mukaddime*. trc. Halil Kendir. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2004.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Siretü'n-nebeviyye*. Beyrut: Daru'l-Hayr, 1992.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *Siretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Seka-İbrahim el-Ebyârî-Abdül Hafız Çelebi, I-II, Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, t.y..
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Kitâbu's-Sîyre ve'l-Megâzî*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *es-Sîre*. thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, 1981.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî. *el-Ma'arif*. thk. Servet Ukkâşe. Beyrut: Dâru'l ma'arif, t.y..
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990.

- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zührî. *Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zührî. *Kitâbu tabakatü'l-kebrî*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü Hancı, 2001.
- İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Yahya. *Uyûnu'l-eser fî funûni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1356/1936.
- İbn Zebâle, Muhammed b. el-Hasan. *Ahbâru'l-Medine*. Medinetü'l-Münevver: Merkezü Buhûsi ve Dirâsâtü'l-Medineti'l-Münevver, 2003.
- Kamacı, Fatımatüz Zehra. Hz. *Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2012.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Ümmü Seleme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/328-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Karacabey, Salih. "İbn Ebi Seleme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 19/438-439. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kastalânî, Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibu'l-leduniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.
- Kapar, Mehmet Ali. "Mahzûm (Benî Mahzûm)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/402. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *A'lâmu'n-nisâ fî âlemi'l-Arabi ve'l-İslami*, 8. Basım Dimeşk: Matbaatü'l-Haşimiyye, 1959.
- Kotan, Sehâl D. Varlık. *Hadis Rivâyetinde Kadın Sahabiler*. İstanbul: Hİ-KAV, 2019.
- Mevsilî, Yasin el- Hatib el-Umerî b. Hayrullah el-Hatib el-Umerî. *er-Ravdatü'l-feyhâ fî tevârihi'n-Nisâ*. thk. Recâ Mahmud es-Semer-râi. Bağdat: Dâru'l-Cumhuriyyet, 1966.
- İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Abdilberr el-Kurtubî. *el-İstîâb fî marifeti'l-ashâb*. Amman: Dâru'l-İlâm, 2002.
- Nuveyrî, Şehabeddin Ahmed b. Abdülvehab b. Muhammed. *Nihâyetü'l-ereb fî funûni'l-edeb*. thk. Müfid Kamiha. Kahire: Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, 1975.
- Özafşar, Mehmed Emin vd. *Hadislerle İslâm*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Öztürk, Levent. Hz. *Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.

- Özen, Şükrü. "Kadın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/83. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sem'âni, Abdülkerim b. Mahmud İbni Mansur et-Temimî. *el-Ensâb*. thk. Abdullah Ömer Barûdî. Beyrut: Dâru'l-Cinan, 1988.
- Şahyar, Ayşe Esra. "Zeyneb bint Ebu Seleme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/ 358-359. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Severcan, Şefaettin, Hz. *Muhammed ve Kurtuluş Çağrısı*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2019.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Derriü's-Sahâbe fî menâkibi karâbeti ve's-sahâbe*. thk. Hüseyin b. Abdullah el-Umeyrî. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1984.
- Şulul, Kasım. Hz. *Peygamber Dönemi Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Utku, Nihal Şahin. Hz. *Ümmü Seleme*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023.
- Taberânî, Ebu'l-Hâfız Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, t.y..
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu't-Taberî*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. Beyrut: Dâru Suveydân, t.y..
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-megâzî*. Kahire: Matbaatü's-Saadet, 1948.
- Yıldırım, Suzan. Hz. *Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru 'alâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut - Muhammed Naim Arksusî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *el-Kâşif fî mâ'rifeti lehû rivâyeti fi'l-kütübi's-sitte*, Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Zirikli, Hayreddin. *el-Â'lâm*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1992.
- Zübeyrî, Ebu Abdillâh b. Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab. *Kitâbu nesebu Kureyş*, thk. Elefi Berûfensâl, 3. Basım. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1707.